

**УДК 374.7 «71» (4)**

**Десятов Тимофій Михайлович** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

E-mail: kafedrazpp@mail.ru

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ:  
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

В умовах зростання ролі знань і технологій у житті суспільства та інтенсифікації процесів глобалізації, інтеграції та інформатизації потребують вдосконалення системи дорослої освіти. У цьому контексті особлива увага науковців приділяється проблемам освіти дорослих, сутності компетентнісного підходу в організації навчання та перенавчання дорослих, які в останній час набувають значного поширення у практиці зарубіжної і вітчизняної підготовки і перепідготовки дорослого населення.

Проблеми освіти дорослих перебували в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців (Л. Лук'янова, Л. Сігаєва, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Онушкін, С. Сисоєва, Н. Тоскіна, Н. Hanselmann, J. Polturzyski, M. Ноулз, І. Зязюн, Ю. Маршавін).

Мета статті – з'ясувати основні парадигмальні ідеї і тенденції розвитку освіти дорослих у зарубіжній практиці, та доцільності використання такого досвіду у вітчизняній системі освіти дорослих.

Актуальність проблеми освіти дорослих зумовлена новими вимогами до освіти в контексті інтенсивних соціально-економічних трансформацій та демократизації європейського суспільства. Зростаючий розрив між кваліфікацією фахівців та потребами ринку актуалізує питання про надання кожному громадянину можливостей неперервного поновлення знань та вмінь. У ХХ ст. людство усвідомило, що шкільної (і навіть університетської) освіти недостатньо для розв'язання нових проблем, скажімо таких, як від'ємний демографічний процес, виснаженість ресурсів, соціальні та національні конфлікти, екологічна криза, ядерна безпека і, можливо, найбільшою з них проблем, спричиненою кризою компетентності людини.

Проблемі освіти дорослих привернута увага дослідників різних країн. Найбільш ґрунтовні дослідження зроблені Е. Ліндеманою, М. Ноулзом (США), Туросом (Польща), С. Змеєвим (Росія), Н. Ничкало, Л. Лук'яновою, Л. Сігаєвою (Україна) та інші.

Як свідчить аналіз наукової літератури, офіційне визнання «андрагогіки» в європейських країнах та США припадає на 70-ті роки ХХ століття. Це пов'язано з виходом у світ праці американського вченого Малколма Ноулза «Сучасна практика

освіти дорослих. Андрагогіка проти педагогіки», в якій обґрунтовуються концептуальні засади нової науки андрагогіки.

Суттєвий вплив на розвиток андрагогічних знань у європейських країнах мали праці також американського вченого Едуарда Ліндемана, який сформулював чотири положення навчання дорослих, що стали ядром філософії освіти дорослих і не втратили своєї актуальності й сьогодні:

1. Освіта – це життя, а не просто підготовка до невідомого майбутнього існування.

2. Освіта – це неперервний процес, що базується на неформальних ідеалах.

3. Освіта дорослих починається там, де професійна освіта завершується, а її мета наповнюється сенсом протягом усього життя.

4. В основі розвитку освіти дорослих лежать певні ситуації, а не предмети.

Вся історія розвитку людини й розвитку освіти приводять до висновку, що навчання – це основний вид діяльності людини, це стиль життя. Особливо зрозуміло це стало в кінці ХХ на початку ХХІ століття, коли людство нарешті стало усвідомлювати, що головна небезпека його існування полягає не стільки у глобальних кризах, навіть не стільки в недосконалості самої людини, скільки у зростанні розриву між внутрішнім світом і компетентністю людини, темпами зміни людини у зовнішньому світі.

Криза компетентності людини – ось головна небезпека ХХІ ст. Щоб уникнути цієї небезпеки і гідно відповісти на виклики часу, головним завданням людства за М. Коулзом, стало «формування компетентних людей, таких, які були б здатні застосовувати свої знання в мінливих умовах, ... чия основна компетентність полягала б в умінні включитися у постійне самонавчання, самовиховання, самоспрямування упродовж всього життя» [1].

Проте аналіз стану сучасної професійної підготовки свідчить, що її зміст не відповідає особливостям сучасних форм організації праці, де головними якостями фахівця є здатність самостійно вирішувати нестандартні соціальні та виробничі проблеми, професійна універсальність. Інституції освіти за інерцією продовжують готувати кадри для виконання тих економічних функцій, які вже втратили своє значення або втрачатимуть його найближчим часом. Вже сьогодні слід було б передбачити нові можливості і потреби суспільства. Однак, ситуація, як у світовій освіті, так і у вітчизняній, свідчить про збереження орієнтації її інституту на минуле, на передачу інформації. Таке уявлення пов'язане з традиційною трактовкою освіти як засобу трансляції знань, умінь і навичок від старшого покоління до молодшого. Це означає, що, зосередивши увагу на минулому і частково

теперішньому, світовий освітній процес виявився у ролі застарілого механізму соціально-економічного розвитку.

Пильна увага до проблеми освіти дорослих пояснюється вимогами, які стають перед фахівцями сьогодні. Науковці відмічають, що нове покоління для досягнення соціального успіху протягом життя має, у середньому, чотири рази міняти сферу професійної діяльності. А фахівці, які залишаються зайнятими в одній галузі тривалий час, підвищують свою кваліфікацію не рідше, ніж один раз в три роки. Міжнародна статистика свідчить, що у працівників з низьким рівнем кваліфікації ризик стати безробітним в чотири рази вищий, ніж у кваліфікованих спеціалістів. За оцінками спеціалістів США щорічно оновлюється 5 % теоретичних і 20 % професійних знань, якими володіють інженери, лікарі, педагоги та інші фахівці. У сучасному світі знання змінюються швидше, ніж змінюються покоління, а подвоєння кількості інформації відбувається менше ніж за рік [2].

Прискорене зростання обсягів інформації спричинило проблеми, в першу чергу, в освіті дорослих. Це потребує постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань спеціалістів, оволодіння новими видами діяльності й розширення технологій. Звідси виникнення потреби у навчанні впродовж усього життя та суттєве вдосконалення процесу освіти дорослих. Згідно матеріалів V Міжнародної конференції з освіти дорослих (м. Гамбург, 1977), саме освіта дорослих була визнана ключем до XXI століття та одним з унікальних засобів стабільного розвитку суспільства.

Процес реформування системи освіти дорослих в Україні ґрунтується на Законах «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2002), «Концепції розвитку дистанційної освіти» (2000), «Національній доктрині розвитку освіти в XXI столітті» (2002), де передбачено поступові кроки щодо оновлення структури та змісту різних елементів системи освіти дорослих.

Важливою умовою ефективної реалізації основних законів є не тільки використання усього кращого з вітчизняної педагогічної спадщини, а й, з огляду на наявний процес інтеграції України до світового освітнього середовища, наукове дослідження та впровадження зарубіжного досвіду, орієнтованого на розбудову демократичної системи освіти дорослих.

Протягом останніх років спостерігається кількісне зростання дорослих, що навчаються у системах післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, перекваліфікації. Саме тому виникає необхідність дослідження проблематики освіти дорослих, яка безпосередньо пов'язана із цією сферою. Серед провідних тенденцій визначаємо її модернізацію у другій половині XX століття, розвиток методологічних основ на сучасному етапі та в процесі історичного становлення. Проте потребують узгодження різноманітні трактування понять методології порівняльних

досліджень у сфері освіти дорослих, зокрема категорії, закони, функції, філософія, міждисциплінарний підхід, методологія андрагогіки, наукового пізнання, наукового дослідження, розвитку мислення дорослої людини.

Аналіз наукової літератури свідчить, що сучасний етап світового розвитку характеризується зростанням ролі освіти дорослих у забезпеченні позитивних змін різних сторін життя суспільства. У такому навчанні важливо зважати на особливості дорослої людини, зокрема її життєвий досвід, який необхідно використовувати в навчанні в якості компоненту змісту. Для прикладу, британські дослідники наводять різні особливості дорослих, які необхідно враховувати в навчанні, головними з яких є: наявність у дорослих власної мотивації до навчання; детермінованість процесу навчання професійними, соціальними, побутовими і тимчасовими чинниками; наявність певних навчальних стереотипів унаслідок попереднього навчального досвіду, які можуть сприяти чи заважати новому навчанню [3].

Освіта дорослих відрізняється від дитячо-юнацької освіти своїми цінностями і мотивами, метою і завданнями, змістом і формою організації, способами контролю й оцінки, а отже і своїми результатами. Для більш глибокого розуміння освіти дорослих з'ясуємо і порівняємо педагогічну та андрагогічну моделі навчання. У педагогічній моделі навчання провідне місце займає людина, яка навчає – педагог. Він визначає мету, зміст, форми, методи та засоби навчання. Той, кого навчають (учень, студент) є залежним і не може впливати на оцінювання навчального процесу. Його участь у реалізації навчання пасивна, тому, що він має сприймати інформацію, яку транслює той, хто навчає. В андрагогічній моделі головна роль належить тому, хто навчається, тому доросла людина є рівноправним суб'єктом навчання. Таким чином, основною характеристикою навчання дорослих є самостійний пошук знань, умінь і навичок.

Фундаментом теорії навчання дорослих є: самостійність навчання; опора на життєвий досвід; індивідуалізація навчання; створення власної програми навчання; системність навчання; конкретність навчання; актуалізація результатів навчання. Для забезпечення високого рівня ефективності освіти дорослої людини важливо проаналізувати кожен із зазначених компонентів та усвідомити їхні особливості. Розглянемо зміст навчання.

Зміст неперервної професійної освіти дорослих зумовлений, по-перше, потребами суспільства, по-друге – потребами самого фахівця. Освіта визначається як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, як необхідна умова підготовки людини до життя і праці, як система цілеспрямованої дії на особистість з метою її адаптації до потреб суспільства. Потреби суспільства часто співвідносять з потребами

держави, що призводить до ототожнення соціального замовлення з державним замовленням. Питання змісту освіти дорослих, як зазначає російська вчена М. Матюшкіна, можна розглядати в таких аспектах:

1) освіта як спосіб вирішення життєвих проблем дорослої людини;

2) проблемність як характеристика подання матеріалу, за якою знання передаються не у вигляді готового підсумку, рецепту (дорослі самі навчаються, залучаючись до евристичного пошуку рішень; при цьому актуалізуються їхні знання, досвід, аналітичні вміння, усвідомлюється недостатність знань і тим самим стимулюється пізнавальний процес);

3) проблема як вихід за межі конкретної галузі у більш широкі сфери науки, суспільного життя, мистецтва;

4) зв'язок навчання з глобальними проблемами людини і людства [4].

Навчання дорослих є найбільш мобільною сферою освіти. Для забезпечення оперативності змісту освіти дорослих вона повинна бути відкритою, а її організація повинна допускати практично неперервне коригування навчальних програм, планів. При цьому повинні враховуватися як важливі запити дорослих людей, їхні потреби, актуальність наукових знань, так і зміни, які відбуваються в соціально-економічній і політичній ситуації в країні.

Специфіка освіти дорослих полягає, насамперед, у тому, що її контингентом є залучені в сферу зайнятості повнолітні громадяни. Звідси важливий методологічний принцип, якого необхідно дотримуватися у формуванні нормативно-правової бази: законодавство про освіту дорослих повинно регулювати відносини, пов'язані з професійною діяльністю, з різними сторонами життя людини, суспільства, держави.

Освіта дорослих базується на теорії навчання дорослих – андрагогіці, науково-методичним підґрунтям якої є технологія навчання дорослих. В її основі також концепція вільного, «відкритого» навчання (англ. open learning), психологія навчання дорослих, що розвивається в контексті неперервної освіти людини впродовж усього життя. Термін «андрагогіка» був введений у науковий обіг німецьким філософом О. Каппом у 1883 р. для опису періоду дорослості в освіті людини [5]. Сучасне застосування інновацій у цій сфері освіти дорослих можливо на основі дистанційної форми навчання, використання комунікаційних технологій, оскільки ця царина не може ефективно функціонувати і розвиватися без сучасної інформаційної підтримки, що передбачає створення баз даних, використання комп'ютерних технологій та можливостей системи Інтернет.

У цьому контексті Інститут ціложиттєвої освіти ЮНЕСКО в Гамбурзі істотно впливає на формування європейської політики в

освіті дорослих і надає низку послуг національним мережам, організаціям і фахівцям у вигляді тренінгових та стипендіальних програм. Він є найбільшим центром інформації і документації, а його співробітники надають консультативну допомогу фахівцям різних регіонів країн світу. У навчанні дорослих людей, як уже відмічалось, важливо враховувати особливості дорослих, зокрема, наявність у них сформованого життєвого досвіду. Для ефективності такого навчання, на думку О. Топоркової, андрагогам рекомендується дотримуватися таких правил [6]:

1) допомагати дорослим виявляти освітні потреби, використовувати вже набутий досвід і здобуті знання для їх подальшого навчання;

2) виявляти толерантність до можливих фізичних недоліків дорослих;

3) ознайомити слухачів з ефективними технологіями навчання і самонавчання, які допоможуть сформувати їм необхідні когнітивні вміння і навички як практичного, так і теоретичного характеру;

4) використовувати методи навчання, які посилюють відчуття власної гідності і розвивають інші людські якості;

5) створювати на заняттях комфортну психологічну атмосферу, що полягає у взаємодії андрагога і дорослої людини.

У європейських дискусіях з проблем освіти дорослих прийнято використовувати різноманітні терміни: «lifelong learning» (навчання впродовж життя), «lifewide learning» (навчання все життя, тобто таке, що включає всі форми навчання: формальні з видачею сертифіката чи диплома; неформальні, які здійснюються на семінарах, конференціях; інформальні, тобто самоосвіту за допомогою спілкування, використання ЗМІ, читання, тощо). Серед багатьох актуальних проблем передусім постає питання системного вдосконалення теорії та практики освіти дорослих у контексті системи неперервної освіти.

Аналізуючи європейські тенденції розвитку освіти дорослих важливе значення для нас має польська система освіти дорослих, яка близька нам по розумінню і тому вивчити методи, принципи навчання в цілому є для нас актуальним питанням. Тут можна виокремити два підходи. Перший з них покладає організацію освіти дорослих і забезпечення її функціонування на державу і місцеве самоврядування, а другий передбачає ринкові відносини, у ньому обмежена роль держави щодо визначення мети навчання і контролю, роботи центрів освіти. Особливості формування центрів зумовлені потребами ринку праці та економічного розвитку регіону [7].

Однією з найбільш актуальних проблем освіти дорослих в Україні є проблема формування професійної культури майбутніх фахівців, їхньої конкурентоздатності, адаптації до сучасних умов та вимог ринку праці. Серед причин відставання освіти дорослих України від практики технологічно розвинених країн можна

виокремити такі: недооцінка потенційних можливостей освіти дорослих; недостатнє наукове обґрунтування освітньої політики в цілому; відсутність необхідної нормативної і правової бази; недостатнє дослідження зарубіжного досвіду в цій сфері; замала кількість рекомендаційних документів міжнародних організацій.

Отже, можна стверджувати, що існує необхідність вирішення актуальних завдань, поставлених теперішнім часом перед освітою дорослих, що неможливо без усвідомлення провідних тенденцій дослідження у цій сфері, адекватного і зацікавленого ставлення до цієї галузі громадськості, фахівців та, що важливо, представників різних державних установ (громадських організацій, рухів, налагодження між ними конструктивної співпраці). Це буде передумовою формування в суспільній свідомості відповідного ставлення до цієї проблеми, яка відтепер є необхідною засадою розвитку концептуального бачення, пошуку науково обґрунтованих і практично орієнтованих способів її вирішення.

#### **Література**

1. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. – Chicago, 1980. – 250 p.

2. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.): монографія / за ред. С.О. Сисоєвої. – К.: ТОВ «ВД «ЕКМО», 2010. – С. 217-238.

3. Коваленко С.М. Тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Коваленко Світлана Миколаївна. – К., 2005. – С. 54-59.

4. Матюшкина М.Д. Основные характеристики образования взрослых / М.Д. Матюшкина // Андрагогика: материалы к глоссарию / [науч. ред. С.Г. Вершловский и др.]. – СПб: АППО, 2004. – Вып. 1. – С. 34-39.

5. Ничкало Н.Г. Андрагогика в системе педагогических наук / Ничкало Н.Г. // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. – К.; Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. – Вып. 1. – С. 7-19.

6. Топоркова О.В. Дополнительное образование: тенденции развития во второй половине ХХ века в Великобритании / О.В. Топоркова, А.М. Митина // Новые образовательные системы и технологии обучения в вузе: межвуз. сб. науч. тр. – Волгоград: Политехник, 2000. – Вып. 6-4-2. – С. 15-20.

7. Raport o rozwoju społecznym. – Polska 1998. Docten do educacj. Warszawa, 1998. – 85 s.

**Десятов Тимофей Михайлович** – доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой общей педагогики и психологии Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого  
E-mail: kafedrazpp@mail.ru

#### **ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ**

**Аннотация.** В работе рассматриваются проблемы образования взрослых, которые вызваны тенденциями развития общества и промышленности. Акцентируется внимание на том, что

профессиональная подготовка взрослых – социально-педагогическое явление, возникновение и развитие которого обусловлено изменениями на производстве и сфере занятости. Рассматриваются перспективные направления развития образования взрослых с использованием опыта США, Англии, Польши.

**Ключевые слова:** образование взрослых, андрагогика, непрерывное образование, компетентность, формальное образование, неформальное образование, мотивация, адаптация, последипломное педагогическое образование.

**Desiatov Tymofiy** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the General Pedagogy and Psychology Department of the Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University

### **TENDENCIES OF ADULT EDUCATION DEVELOPMENT: EUROPIAN EXPERIENCE**

**Summary.** The article analyses the historical aspects of adults' education system development and some of the current issues in andragogical studies, namely adults' education as modern society development factor, an adult's self-realization and adaptation, organizational, managerial, psychological and educational aspects, educational services for adults. It states that not only the best models from national heritage, but also foreign experience and research results, oriented towards democratic adults' education system development, should be studied and implemented due to Ukraine's integration into world's education area. In this context, the article examines adult's education perspective trends in the USA, Great Britain, Russia, and Poland as well as the educational process organization improvement conditions during adults' professional training based on innovative technologies.

It points out that adults' education differs from children's and youth's education in its values and motifs, its aims and objectives, in the content and organization form, methods of control and assessment, and, consequently, in its outcomes. The content of adults' education is caused, firstly, by societal needs and, secondly, by a professional's needs. Education is defined as both the process and the outcomes of mastering systematic knowledge and skills, as a necessary condition for making a person ready to live and work, as a system which has a purposeful effect on a personality with the purpose of promoting his or her adaptation for societal needs.

The author proves that in modern conditions adults' education has one of the leading roles in social relations renewal; that it indicates the level of economic, technical, scientific and cultural potential of the country. It also dwells on adults' education issues which have to do with current tendencies in societal and industrial development, emphasizing that professional adults' education is a social and pedagogical phenomenon, which emergence and development is stipulated for social and economic factors such as structural changes in the production, employment, the state of labour market.

The article analyses the adults' education development within the context of international programs realization and identifies the issues and perspective trends in adults' education formation in Ukraine in the 21<sup>st</sup> century.

**Key words:** adult education, andragogy, lifelong education, interdisciplinary approach, adult's cognitive development, continuing



### **Bibliography**

1. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. – Chicago, 1980. – 250 r.
2. Sigayeva L.E. Rozvytok osvity doroslyh v Ukraini (druga polovyna XX st. – pochatok XXI st.): Monografija/ za red. S.O. Sysoevoj/ NAPN Ukrainy, Instytut pedagogichnoi osvity i osvity doroslyh APN Ukrainy. – K.: TOV «VD «EKMO». – 2010. – S. 217-238.
3. Kovalenko S.M. Tendenci rozvytku osvity doroslyh v Anglii (ostannja chvert' XX – pochatok XXI st.): dis.... kand. ped. nauk: 13.00.04/ Kovalenko Svitlana Mikolaivna. – K., 2005. – S. 54-59.
4. Matjushkina M.D. Osnovnye charakteristiki obrazovanija vzroslyh / M.D. Matjushkina // Andragogika: Materialy k glossariju: [nauch. red. S.G. Vershlovskij i dr.]. – SPb APPO. 2004. – Vyp. 1. – S. 34-39.
5. Nichkalo N.G. Andragogika v systemi pedagogichnyh nauk/ Nichkalo N.G. // Osvita doroslyh: teorija, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. prac'. – K. – Nizhin: PP Lysenko M.M., 2009. – Vyp. 1. – S. 7-19.
6. Toporkova O.V. Dopolnitel'noe obrazovanie: tendencii razvitija vo vtoroj polovine XX veka v Velikobritanii / O.V Toporkova, A.M. Mitina // Novye obrazovatel'nye sistemy i tehnologii obuchenija v vuze: mezhvuz. sb. nauch. tr. – Volgograd: Politehnik, 2000. – Vyp. 6 – 4 – 2. – S. 15-20.
7. Raport o rozwoju spolecznum. – Polska 1998. Docten do educacj. Warszawa, 1998. – 85 s.

**УДК 378-057.875 : [37.011.3-051:82](4)**

***Колодько Тетяна Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*E-mail: kolodko\_@mail.ru*

### **ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Сучасні глобалізаційні процеси обумовлюють кардинальні зміни в системі цінностей, на які не може не реагувати вища освіта. З одного боку, вони ставлять перед освітою завдання навчити людей гармонійно співіснувати, спираючись на знання про історію, культуру, спосіб мислення інших народів. З іншого, – орієнтують на збереження самотності культур, мов, національних систем освіти тощо. Основні міжнародні документи («Болонська декларація» – 1999 р., «Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн» – 2001 р., «Берлінське комюніке міністрів вищої освіти Європи» – 2003 р. та ін.) акцентують увагу поряд із ідеєю конвергенції освітніх систем, на збереженні культурного розмаїття Європи, що «базується на успадкованій різноманітності традицій та